

[Celkovost a celky]

1950-1951-024

Celkovost a celky.

23. III. 51

Realita není homogenní, nýbrž rozlišená, diferencovaná. Zvláštním typem takové diferenciaci je případ, kdy struktura omezeného okruhu reality je trvalejší, než by byly původní vzájemné vztahy materiálu jí organisovaného. V takovém případě mluvíme o materiálu vytvářejícím takovou strukturu (lépe: uspořádaném podle řádu takové struktury) jako o celku. Můžeme tedy celek daleko přesněji definovat jako ohraničenost proti proměnlivosti procesu, odstup od ustavičného proudu změn, než jako ohraničenost vůči okolí a odstup od prostředí. Toto obojí poslední je teprve druhotným, následným znakem celkovosti, kdežto ona (poměrná) trvalost, časová transcendence organizační struktury je znakem původním a prvotním.

Celek je však od okolí ohraničen ve smyslu dosti relativním. Okolí, prostředí, do něhož je celek zasazen, je nerozlučnou jeho součástí: není celku bez adekvátního prostředí. To platí tím více a tím zřetelněji, čím vyšší typ celků máme na mysli. Z daného organizačního centra je organisován nejen celek, nýbrž i jeho prostředí. Proto prostředí nese vždy zřetelné znaky celku; ale ovšem i obráceně, celek nese zřetelné stopy prostředí, v němž existuje, do něhož je zasazen. Okolí, prostředí určitého celku je ovšem za jeho hranicemi; v tom smyslu je tedy objektivním prostředím. Celek však na něm participuje pouze ve smyslu struktury, jíž je sám podřízen, to znamená subjektivně (= jako subjekt). Celku je jeho okolí otevřeno jen s jeho, celostní perspektivy; pro něj je to vlastní prostředí, vlastní svět,

1950-1951-025

čili svět viděný s jeho, celostní, subjektivní stránky. V tomto smyslu právě můžeme celek označit za subjekt a jeho prostředí, jeho „vlastní svět“ považovat za svět (vůbec), tj. za objektivní (objektivní, předmětný). Celkovost znamená ergo rovněž strukturalisaci světa, tj. „obsvětí“, „vlastního světa“; strukturalisaci nejprve ve smyslu subjektivní článkovanosti, potom však i ve smyslu přizpůsobení, přeměny, přivlastnění, organisace „obsvětí“.

Celek je individuem; to neznámá, že je nedělitelný, nerozložitelný. Naopak, každý celek lze rozložit. Naproti tomu jej nelze složit, sestavit. To ovšem znamená, že při rozkladu nerozkládáme celek jako strukturu, nýbrž že strukturu rušíme a rozkládáme materiál, který byl v celek organisován.

Individualita celku je dána jednak jeho relativní autonomií, jednak specifickou povahou jak materiálu, který je organisován v celek, tak okolí, kterému se organizační struktura celku vždy určitým způsobem

přizpůsobí zároveň s tím, jak jej přizpůsobuje sobě. Formálně tedy je individualita založena jednotou organizace a mezemi struktury; materiálně je však uskutečněna navazováním, t.j. zachováním znaků určitého specifického výseku světa, který je organizován jako celek a druhotně v širším rozměru i jako „obsvětí“.